

**УКРАЇНСЬКА ГУБЕРНІАЛЬНА РАДА ХЕРСОНЩИНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНЕ
СТАНОВЛЕННЯ МІЖ ДВОМА ГУБЕРНІАЛЬНИМИ З'ЇЗДАМИ
(ЧЕРВЕНЬ-ЖОВТЕНЬ 1917 Р.)**

У рік, коли минає 90 років з початку української національної революції й утворення першого українського державницького утворення новітнього періоду перед істориками вкотре постає питання звернутися до знайомої, здавалося б теми. Переконали, що протягом певного періоду з'явиться немала кількість публікацій, теле- і радіопередач, документальних фільмів, присвячених дійсно непересічній події. Попри деяку академічність подібного роду святкувань, не викликає сумнівів потреба не лише перечитати написане, але й додати нових імпульсів у дослідження різних аспектів одночасно величного та складного періоду на усіх рівнях розгортання подій – від Києва до провінції, від просоціалістично налаштованих політиків до їх запеклих опонентів тощо. Вважаємо, що й Причорноморський регіон зобов'язаний долучитися до того переліку об'єктів дослідження, які фігуруватимуть у розвідках істориків. Тим паче, що 13 квітня (за новим стилем – 26) виповнюється тих самих ювілейних 90 років з часу заснування Губерніальної ради Херсонщини, яка відіграла не останню роль у подіях в регіоні протягом 1917 – початку 1918 року.

Період існування даної організації можна умовно розділити на три етапи в залежності від формування її основних представницьких структур, постановки завдань і зростання впливу в крайовому політикумі. 1-й – квітень–травень 1917 року, 2-й – травень–жовтень 1917 року, 3-й – жовтень–січень 1917 року. На першому етапі проходив процес згуртування сил, декларування головних принципів своєї діяльності, насамперед, у вигляді підтримки доктрини, запропонованої Центральною Радою. Це знаходило своє відображення у цілій низці масових заходів – віче, зборів, демонстрацій і т. ін., де по-суті, мала місце ідентифікація ради з національно свідомою частиною українського населення краю, інтереси якого вона представляла й надалі. І хоча претендувати на повноту влади в губернії дана організація через брак авторитету, серйозних конкурентів і організаційну слабкість об'єктивно ще не могла, помітного прогресу добитися все ж таки зуміла.

Як зазначав у своїх спогадах Д. Дорошенко, на початок літа український національний рух набув такого успіху і поширення, що його досягнення перебільшили найсміливіші мрії місцевих патріотів. Центральна Рада, підтримана багатьма різноманітними з'їздами, ставала фактичним господарем в Україні¹. Йі хоча слова відомого історика, на нашу думку, є деяким перебільшенням, очевидно спровоковані проголошенням І-го Універсалу, не можна не відзначити впізнаваність української влади серед широкого загалу населення. В схожому напрямку розвивались події і на Херсонщині. Завдяки титанічній агітаційно-пропагандистській роботі Губерніальній раді (голова – В. Чехівський) вдалося частково змінити ставлення членів російських демократичних організацій до українського руху, хоча і не до такої міри, щоб налагодити співробітництво. Слід відзначити, що на цей час поширили свою діяльність і розбудували чисельнішу мережу українські соціалістичні партії, що не могло не вплинути на зміцнення позицій Губерніальної ради.

Визначальним чинником переходу до наступної стадії свого розвитку став, скликаний за постановою Центральної Ради наприкінці червня в Одесі Український Губерніальний з'їзд Херсонщини, яким завершився етап консолідації українських сил регіону. Губерніальна рада визначила принципи виділення депутатських квот від окремих організацій та населених пунктів. Вони були наступними: кожна волость і місто, які мають до 10 тис. жителів, обирають по 2 депутати, більше 10 тис. – на кожні 5 тис. ще

по одному депутату понад норму; також по одному депутату делегують – волосні Комітети безпеки, волосні продовольчі Комітети, волосні Комітети Селянської спілки, Споживчі товариства, Кредитні товариства, Спілки споживчих та кредитних кооперативів, „Просвіти“, інші українські культурно-просвітні організації, комітети місцевих українських партійних організацій, військові українські організації, місцеві управи, земські повітові управи, губернська управа, рада робітничих і солдатських депутатів, вчительські повітові з'їзди, бібліотечні товариства². Загалом мали прибути близько 200 депутатів (за даними газети „Известия Совета рабочих депутатов и представителей Армии и Флота г. Одессы“ від 29 червня 1917 року з'їхалось біля 300 депутатів). При цьому, як видно, представників неукраїнських організацій запрошено не було, що відповідало тенденції того часу, коли, з одного боку, майже всі національні громади колишньої імперії (окрім російської) гуртувалися за етнічним принципом, а з другого – подібний принцип склався навколо Центральної Ради (до прийняття II-го Універсалу), що безумовно впливало і на регіональному рівні на ті організації, які орієнтувалися на Київ.

На порядок денний з'їзду були винесені наступні питання:

- сучасне політичне становище України і Росії та майбутні форми її політичного устрою;

- доповіді делегатів про становище на місцях;
- питання організації влади на Україні;
- культурно-просвітницька робота на Україні;
- земельне питання на Україні;
- продовольче питання³.

До президії з'їзду обрали В. Чехівського, С. Шелухина, І. Луценку, З. Висоцького, М. Кравченка, І. Гаврилюка – безумовних лідерів різноманітних організацій Південної України. А також, по одному делегату від кожного повіту: від Олександрівського – Бачинського, Херсонського – Жебодара, Єлисаветградського – М. Левицького, Анан'ївського – Приймака, Тираспольського – Марченка, Одеського – Романченка⁴. Відкрив захід 28 червня в Міському театрі один з найавторитетніших персонажів української громади Одеси С. Шелухин, який виступив з основною доповіддю. Він сповідував думку, що український народ (під егідою Центральної Ради – Т. В.) поступив правильно, розпочавши, не очікуючи Всеросійських Установчих Зборів, набуття автономії. Дана теза отримала повну підтримку з боку присутніх, які проголосували за запропоновану резолюцію, де говорилося про територіальну автономію України в складі Російської демократичної федеративної республіки із збереженням прав національних меншин⁵. Окрім нього слово надали І. Луценку від Одеської української військової організації, який запевнив про підтримку руху з боку українського війська, І. Гаврилюку, гостю з Катеринослава, від найчисельнішої серед українських партій – УПСР. З тривалою промовою, яка закінчилася оваціями, виступив від самої Губерніальної ради В. Чехівський. З'їзд підтримав діяльність Центральної Ради та виступив за подальший розвиток політичних, соціально-економічних і національних перетворень як на Україні, так і в Росії⁶.

На ранковому засіданні наступного дня, 30 червня, учасники зібрання приступили до обговорення насущних місцевих проблем. Серед них пріоритетною була ситуація навколо Губерніальної ради, яка до цього моменту ще не зуміла сформувати чітку програму своєї діяльності, організаційної структури, складу і т. д. Доповісти з питання доручили Зиновію Висоцькому, який у запропонованому проекті організації, згідно постанов І-го Всеукраїнського селянського з'їзду, визначив наступні майбутні функції ради: „дбати про економічне життя, про харчову справу, земельну, просвітню і т. ін.”⁷. Такий набір задекларованих функцій пояснюється тим, що дана структура у тому

вигляді, в якому вона проіснувала протягом 2,5 місяців вважалася тимчасовою. Адже на зібранні були представлені, переважно, селяни. Через це, оголошувалося про необхідність скликання з ініціативи Губерніальної ради також з'їздів робітничого й військового⁸, що копіювало б сценарій дій Центральної Ради, яка провела у травні - червні 1917 року Всеукраїнські селянський, робітничий та 2 військових з'їзди. Зрештою на обговорення делегатів було винесено проект „Наказ по організації Херсонської Губерніальної Української Ради селянських, робітничих і військових депутатів”, який після деякої дискусії одностайно був ухвалений. У ньому йшлося, що „Херсонський Губерніальний з'їзд в справі організації селянства приєднується до постанов Всеукраїнського селянського з'їзду в Києві 28 травня, 2 червня 1917 р.; для керування справою організації серед трудової української людності повинна бути заснована Губерніальна Рада селянських, робітничих і військових депутатів і обібраний тимчасовий комітет ради”⁹.

Після цього депутати приступили до виборів членів Виконавчого комітету Губерніальної ради згідно вищезазначеного Наказу. Від повітів до керівного органу потрапили - Мовчан (Олександрійський), Григораш (Херсонський), Приймак (Анан'ївський), Павлов (Тираспольський), Олексієнко (Одеський), Шаптала (Єлисаветградський); від повітових міст - Юзефович (Олександрія), Пилипович (Херсон), Щербінський (Анан'їв), Гончар (Тирасполь), Шупара (Одеса), Левицький (Єлисаветград), Шатоха (Миколаїв); від робітників - Янковський, Красицький, Коваль, Бульба, Кравченко, Доценко; від військових - Шевченко, Липченко, Куц, Недоруба, а кандидатами Дудник і Гаврілець; від з'їзду - Лимар, який представляв Українську партію соціалістів-революціонерів, В. Голубович (УПСР), Бржицький (УПСР), В. Чехівський (УСДРП), Паляничка (УСДРП), Бурдин (УСДРП), Максимчук. Усього 30 осіб. Щоправда, одразу на пропозицію одесита Романченка приймається рішення про збільшення кількості членів Виконавчого комітету за рахунок місцевих комітетів УСДРП і УПСР - по 2, та по одному від профспілок й чітко не визначених в джерелах „фракцій місцевих організацій”¹⁰. Мова очевидно йшла про організації культурно-освітнього гатунку, на кшталт „Просвіти”, „Української Хати” тощо. Проте, і наступного дня питання знову було піднято. І. Луценко, що не став членом керівного складу ради, запропонував довібрати до нього ще одного авторитетного діяча - С. Шелухина, кандидатуру якого відхилили раніше, бо не належав ні до УСДРП, ні до УПСР. Ймовірно, через це не увійшов до виконкому і сам І. Луценко, лідер одеського осередку Української партії соціалістів-самостійників, яка, як відомо, мала суттєві розходження з іншими соціалістичними українськими партіями щодо шляхів розвитку Української державності. Останній наполягав на тому, що вибори попереднього дня були не до кінця виваженими, адже слід враховувати наявність й інших партій, наприклад радикально-демократичного спрямування. Врешті решт аргументи були враховані абсолютною більшістю присутніх, які згодилися кооптувати до Виконкому не лише С. Шелухина (3 утрималось, решта - за), але й І. Луценка (4 утрималось, решта - за)¹¹. Окрім зазначеного, І. Луценко виголосив привітання зібранню від польської та молдавської громад Одеси.

Надалі Губерніальна рада з новим натхненням приступила до невідкладних справ, серед яких домінувало бажання заявити про себе в повний голос як політичної сили, що претендує на владу, чого не спостерігалось раніше. Відчули нову тенденцію й ті структури, які з початку року формували нову систему влади. Про зростання авторитету української організації свідчить той факт, що в кінці липня на нараді з питання про кандидата в одеські комісари, на якій були присутні представники від виконавчого бюро Громадського комітету, ради солдатських і офіцерських депутатів, ради робітничих депутатів, українського Керівничого Комітету, Румчероду, ради селянських депутатів було висунуто кандидатуру Романченка, активного діяча Херсонської Української

Губерніальної ради¹². Разом з тим, не можна не зазначити, що ще до початку роботи з'їзду (28 червня) одеські організації, розглядаючи проблему утворення коаліційної революційної влади, в одному з варіантів передбачали залучення ради до роботи єдиного місцевого самоврядування як владоутворюючої сили. Це було 17 червня. Але вже 19 червня заступник міського голови Богуцький, заявляючи про створення узгоджувальної комісії до якої повинні перейти функції колишнього градоначальника, українську раду до переліку організацій-засновників не відносить¹³. При цьому не варто перебільшувати роль узгоджувальної комісії, яка виконувала свої функції короткий період часу, до виборів за новим законодавством 30 липня Одеської міської думи.

Впродовж декількох наступних місяців Губерніальна рада залишалася відносно помітним гравцем на політичному полі Північно-Західного Причорномор'я. При цьому більш-менш помітних кроків з її боку зафіксовано не було. Вважаємо, завдяки декільком причинам. По-перше, після сформування нового органу місцевого самоврядування перипетії навколо організації влади на певний час вгамувалися. По-друге, згідно Інструкції Тимчасового уряду від 4 серпня Херсонська губернія виводилася з під підпорядкування Центральної Ради. Й хоча українські структури краю цю постанову по-суті ігнорували, вона могла мати значення для загальноросійських, єврейських та інших помітних в регіоні партій та організацій щодо сприйняття Губерніальної ради як повноправного партнера.

Завершення даного етапу, як говорилося вище, припало на жовтень 1917 року. Як і 5 місяців до того, рубіжним моментом став 2-й Український Губерніальний з'їзд Херсонщини, проведений 24–27 жовтня. Окрім цього, безумовний вплив мали стрімкі зміни у військово-політичній ситуації спочатку в Росії після приходу до влади більшовиків, а потім й нова конфігурація стосунків на Україні. Українські структури з цього часу перетворюються в одні з найбільш авторитетних претендентів на, якщо не повноту влади в губернії чи Одесі, то на очільників процесу владних трансформацій¹⁴. Цим був наповнений третій етап існування Губерніальної ради. Але повернемося до 24 жовтня. З'їзд відкрив В. Чехівський, який виступив з заявою про заборони й утиски з боку Херсонської ради солдатських і робітничих депутатів, яка вжила заходів, щоб цей з'їзд не відбувся. Зауважив В. Чехівський і негативне ставлення до зібрання з боку всієї буржуазії й великої частини російської демократії. Проти з'їзду виступила і рада селянських депутатів Херсонської губернії, яка стояла на пробільшовицьких позиціях¹⁵. До складу президії з'їзду було обрано В. Чехівського, З. Висоцького, І. Губу, І. Луценка, С. Шелухина, Іванисенка, Ковшого, секретарями П. Калашникова, С. Локрієнка, В. Пономаренка, Ю. Січинського, Головатюка. Головними питаннями, які розглядалися на цьому заході стали наступні:

1. Сучасний момент:

– питання війни і миру; зовнішня і внутрішня політика влади; вирішення земельної справи; питання про владу на Україні і в Росії.

2. Установчі Збори:

– українські Установчі Збори, російські Установчі Збори.

3. Харчова справа:

– хлібна монополія; догляд за фабриками та заводами і розподіл їх продукції; задоволення потреб селян фабричними продуктами.

4. Народна освіта:

– шкільна освіта; позашкільна культурно-освітня робота на селах¹⁶.

Найжвавіше обговорення точилося навколо питання про події в Петрограді і їхню роль для України. Першим з цього приводу висловився В. Чехівський, заявивши, що партія, до якої він належить, бореться не за самостійність, а за самовизначення України. Крім нього з промовою виступили С. Шелухин, ще один представник соціал-демократів

Максименко, зачитали телеграму від „батька кооперації“ М. Левицького, з привітанням від імені Одеського військового округу виступив головний начальник, генерал-лейтенант Н. Маркс. Останній свій виступ закінчив словами: „Хай живе вільна Україна серед народів російської демократичної республіки!“¹⁷. Такі слова були символічними, враховуючи те, що більшість делегатів з'їзду не йшли далі запропонованої Центральною Радою доктрини політичного устрою України. Лише невелика група на чолі з І. Луценком ставила за мету розширення меж суверенітету аж до повної незалежності. Та прихильників, на той час, у них було не багато.

Висловлюючи своє ставлення до майбутнього державного устрою Російської держави, делегати з'їзду однозначно висловили свою негативну позицію до можливості бути підлеглими більшовицькій партії в результаті узурпації з її боку влади. Про це свідчить резолюція прийнята з окресленого питання: „Велика російська революція, створена у великій мірі народом українським, поставила перед усіма народами Росії завдання здійснити великі, не маючи аналогів у історії завдання: політичні, соціально-економічні й національні. Тому український губернський з'їзд Херсонщини вимагає негайного зупинення руйнівної для країни та революції війни; задоволення потреб трудящих прошарків населення як в Росії, так і на Україні, досягнення необмеженої волі народу до самовизначення і самовлаштування... На Україні ж єдиною, найвищою владою є тільки революційний парламент України – Українська Центральна Рада і Генеральний Секретаріат, які повинні розповсюдити свою владу на всю Україну, якою є Херсонщина, і Катеринославщина, і Харківщина, і взагалі всі ті землі, де більшість українців“¹⁸.

З доповіддю щодо українізації військових частин виступив голова одеської української Військової Ради І. Луценко. Оратор висловився за необхідність створення на Україні свого національного війська, яке могло б захищати її інтереси і пропонує всім українцям – чоловікам і жінкам записуватись до вільного козацтва та заснувати українську січ. Він також вказав, що більшість частин на Румунському фронті хочуть „українізуватися“. Після виступу представника 1-го гайдамацького куреня офіцера Колесникова, який заперечив чутки, що гайдамаки складаються переважно з дезертирів, прийнято резолюцію з питання українізації війська. А для встановлення порядку та боротьби з анархією з'їзд висловився за необхідність заснувати товариство вільних козаків під контролем демократичної влади, та для оборони народів України і Росії прикласти всі зусилля по створенню українського народного війська¹⁹.

Ще одна важлива проблема, яка розглядалася на зібранні, було питання про Всеукраїнські і Всеросійські Установчі збори. З відповідною доповіддю виступив відомий одеський вчений, професор М. Гордієвський. Він висловився в дусі, що українські Установчі збори необхідні й повинні бути скликані одночасно з Всеросійськими, які, виробляючи загальнофедеративну конституцію, повинні рахуватися з волею Всеукраїнських зборів. Тільки тоді, на його думку, Україна, як член Російської федерації, не буде в становищі провінції, тільки тоді її державна воля знайде для себе повне вираження в конституції, яка закладе основу політичного та соціального устрою України²⁰.

Було обговорено й низку інших питань, які знайшли своє відображення у підсумковій резолюції, прийнятій в останній день роботи з'їзду. Дозволимо собі навести її в повному обсязі, що дасть змогу найточніше уявити логіку прийнятих рішень:

1. Негайне припинення війни; влада, як всеросійська, так і по окремих її країнах, зв'язаних на умовах федерації, повинна бути однорідна демократична. На Україні найвищою владою – Українська Центральна Рада і її Генеральний Секретаріат, які повинні розповсюдити свою владу на всю Україну, якою є і Херсонщина, і Катеринославщина, і Харківщина і взагалі всі ті землі, де більшість українців.

2. Для заведення ладу і спокою на Україні – організувати „Вільне Козацтво“.

3. До затвердження основного земельного закону вся земля повинна бути передана Земельним Комітетам. Генеральний Секретаріат повинен видати інструкцію Земельному Комітету України. Всеросійські установчі збори повинні дати закон про перехід землі з інвентарем до рук працюючого люду без викупу. Українські установчі збори повинні виробити закон про користування землею з Українського Земельного фонду.

4. Українські Установчі Збори повинні виявити волю всіх народів, що живуть на Україні; Всеросійські Установчі Збори повинні виробити закон для спілки (федерації) народів всієї Росії. Центральна Українська Рада і Генеральний Секретаріат повинні негайно приступити до скликання Українських Установчих Зборів.

5. Школа для українського народу повинна бути на його рідній мові. Генеральний Секретаріат по всій Херсонщині повинен взяти владу по народній освіті в свої руки.

6. Харчову справу на Україні, а значить і Херсонщині, Генеральний Секретаріат повинен взяти до своїх рук.

7. На Мирнім Конгресі повинні взяти участь і представники українського народу. Все-ж що буде зроблено без їх участі вважати для українського народу необов'язковим.

8. Українська Губерніальна Рада повинна скликати з'їзд всієї людності Херсонщини, щоб в склад Ради увійшли представники всіх національностей Херсонщини.

9. Позаяк на Херсонщині список № 8 є єдиний чисто українських соціалістів, які будуть захищати інтереси працюючого люду і всієї України – з'їзд висловлює побажання голосувати за список № 8²¹.

Таким чином, можна констатувати, що протягом 5 місяців з кінця червня до кінця жовтня Губерніальна рада Херсонщини пройшла шлях свого конституювання, створення організаційних структур у вигляді Виконавчого комітету, вироблення зрозумілої політичної лінії, направленої на впровадження в життя доктрини Центральної Ради, представницьким органом якої й була місцева рада. Визначальну роль у окресленому процесі відігравали Українські Національні з'їзди Херсонської губернії, які об'єднали навколо ідеї відродження Української державності національно свідому частину української людності краю. А делегати від них не лише висловили повну довіру діяльності Центральної Ради і Генерального Секретаріату, але й реалізовували свої прагнення через представницький орган – Губерніальну раду.

ПРИМІТКИ:

1. Див.: Павленко Ю. В., Храмов Ю. О. Українська державність у 1917-1919 рр.: (історико-генетичний аналіз). – К., 1993. – С. 51.

2. ДАОО. – Ф. 3829. – Оп. 1. – Спр. 111. – Арк. 118.

3. Там само.

4. Одесский листок. – 1917. – 29 июня.

5. Известия Совета рабочих депутатов и представителей Армии и Флота г. Одессы. – 1917. – 30 июня.

6. Одесский листок. – 1917. – 29 июня.

7. Українське слово. – 1917. – № 11.

8. Там само.

9. Там само.

10. Там само. – № 12.

11. Там само.

12. ДАОО. – Ф. 615. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 15.

13. Известия Совета рабочих депутатов и представителей Армии и Флота г. Одессы. – 1917. – 20 июня, 22 июня.

14. Див.: Вінциковський Т. С. Проголошення УНР та питання про владу в Одесі // ЗІФ. – 2004. – Вип. 15. – С. 217-221.

15. ДАХО. – Ф. 1099. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 75.
16. Рідний курінь. – 1917. – 26 жовтня.
17. Одесские новости. – 1917. – 26 октября.
18. Там само.
19. Там само.
20. Там само. – 27 октября.
21. Рідний курінь. – 1917. – 4 листопада.